

**MAKTABGACHA YOSH DAVRIDA IJTIMOY HAMKORLIK KO'NIKMALARINI NAZARIY
O'RGANILISHI**

Zaynobiddinov Jaloldin
FarDU Psixologiya kafedrası dotsenti,

Xolxo'jayeva Shaxnoza
FarDU psixologiya yo'nalishi 2 kurs magistranti

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha yosh davrigda ijtimoiy hamkorlik ko'nikmalari va ularni shakllanishi borasida olib borilgan ilmiy tadqiqot ishlari va olimlarning fikrlari yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar : ijtimoiy , o'zaro, muloqot , o'yin hamkorlik , ko'nikmalar , ijtimoiylashish , nutq .

Ijtimoiy o'zaro ta'sir murakkab, ko'p qirrali jarayondir tomonidan yaratilgan odamlar o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish va rivojlantirish qo'shma faoliyatga bo'lgan ehtiyoj va almashinuvni o'z ichiga oladi axborot, o'zaro ta'sir qilish uchun yagona strategiyani ishlab chiqish, idrok etish va aloqa sherigini tushunish . Ijtimoiy o'zaro ta'sir rivojlanishning muhim shartlaridan biridir bola. U o'z faoliyatining etakchi turi sifatida ishlaydi, bu bolaning shaxsiyatini va uning o'zini o'zi qadrlashini shakllantirishga qaratilgan boshqa odamlar bilan muloqot qilish orqali. Maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsiyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ijtimoiy shovqin ko'nikmalarini shakllantirish zarur, boshqa odamlar bilan muloqot qilish, qurish va saqlash qobiliyati do'stona munosabatlar. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy o'zaro ta'siri muammosi o'rgangan olimlar : D. B. Elkonin, T. A. Markova, A.V. Zaporozets, Ya. L. Kolominskiy, M.I. Lisina, E. O. Smirnova, L. M. Shipitsyna va boshqalar edi . Bolada muloqotga bo'lgan ehtiyoj uning hayotining 3 yoshida paydo bo'ladi. Ijtimoiy o'zaro ta'sirning dastlabki shakllari ularni ko'p jihatdan belgilaydi. yanada rivojlanishi va insonning shaxsiyatiga, uning munosabatiga ta'sir qiladi atrofidagi odamlarga, o'ziga, dunyoga. Agar bola etarli bo'lmasa ijtimoiy o'zaro ta'sir qilish qobiliyati shakllanadi, keyin kelajakda u shaxslararo va shaxslararo ziddiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Ijtimoiy o'zaro ta'sir muvaffaqiyat uchun zarur shartdir maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi ta'minlashga xizmat qiladi.

Bolalarning ijtimoiy o'zaro ta'sirining asosiy tushunchalari maktabgacha yosh Ijtimoiy o'rganishni boshlagan birinchi odamlar o'zaro munosabatlar Georg Simmel va Charlz Kuli edi. Ular baham ko'rishdi ijtimoiy o'zaro ta'sir nazariyasini taqdim etdi. Nazariya shuni aytadi ijtimoiy hayot ikki shaxsning hamkorligidan kelib chiqadi. Ushbu shaxslarning hamkorlik qilish chastotasi ta'limning asosidir va shaxslararo aloqalarni negizi sanaladi. Keyinchalik, bu fikr qabul qilindi va Jorj Xomans va Robert Beylz tomonidan ishlab chiqilgan. Ular o'zaro ta'sirni o'zaro didaktik birlik sifatida talqin qildilar stimulyatsiya va javobni ilmiy taqdiqotlarida isbotlab berdilar . O'zaro ta'sir jarayonga ishora qiladi unda bir kishi faoliyatining qaysidir birligi mavjud boshqasining faoliyat birligi uchun stimul ekanligi aniqlandi. Keyin o'zaro ta'sir ijtimoiy xulq-atvorning elementi sifatida qaraladi . Ijtimoiy o'zaro ta'sir nazariyasi va metodologiyasi muammolari va aloqa G. M. Andreeva, tadqiqotchilar tomonidan ishlab chiqilgan. Leontiev, S. L. Rubinshteyn va boshqalar ijtimoiy o'zaro hamkorlikni o'rganishgan .

Maktabgacha yoshdagi bolalik davri insonning kirib kelishi uchun juda muhimdir dunyo bilan ijtimoiy munosabatlar, uning sotsializatsiyasi uchun insoniyat madaniyatiga kirish sifatida qaraladi.

Ijtimoiy o'zaro ta'sir - bu ijtimoiy jihatdan aniqlangan tizim o'zaro sabablar bilan bog'langan individual va yoki guruh harakatlari ishtirokchilardan birining xatti-harakati bo'lgan qaramlik ham stimuly ham boshqalarning xatti-harakatlariga reaksiya. Ijtimoiy o'zaro ta'sir jarayonida odamlar bir-biri bilan bo'lishadi ma'lumotlar va harakatlar. Bu keyinchalik olib keladi qo'shma faoliyatning paydo bo'lishi, umumiy yangi qoidalarining paydo bo'lishi tadbirlar. Ijtimoiy o'zaro ta'sir tushunchasi aloqa tushunchasi bilan o'zaro bog'liqdir. Kontseptsionining ta'rifiga ko'ra, aloqa rivojlanish jarayoni sifatida tushuniladi dan kelib chiqadigan bir kishining boshqasi bilan muloqoti qo'shma faoliyatga bo'lgan ehtiyoj, bu odamlarning o'zaro ta'siri birgalikda natijaga erishish uchun kuchlarni birlashtirish. Psixolog M. I. Lisina muloqotni alohida narsa deb hisoblaydi ehtiyojga asoslangan kommunikativ faoliyat muloqot va uning mazmuni har bir yosh bosqichida o'zgaradi. Maktabgacha yoshdagi davr muloqotning bir necha shakllari bilan tavsiflanadi. Muloqotning situatsion-ishbilarmonlik shakli. Ushbu shakl boshlanadi 6 oyda namoyon bo'ladi va uch yilda namoyon bo'ladi. Bunda bola uchun muloqot shakli juda muhim hamkorlik zarurati, u ob'ekt-qurol faoliyati orqali to'ldiradi. Bu vaqtda biznes motivi boshqalardan ustun turadi, chunki asosiysi bolaning kattalar bilan o'zaro munosabatlarining sabablari birgalikdagi ishdir. Voyaga etgan kishi bolaga turli xil narsalar bilan munosabatda bo'lishni o'rgatadi, yordam beradi u bilan birgalikdagi faoliyat jarayonida ularning xususiyatlari va maqsadini tushunish. Vaqt o'tishi bilan bola nafaqat oddiy harakatlarni bajarishni o'rganadi mavzular, balki murakkab mavzular ham. Shunday qilib, bolaning ob'ektiv faoliyati yangi darajaga erishadi va u nutqdan foydalanishni o'rganadi Muloqotning ekstrasiyuatsion-kognitiv shakli. Ushbu shakl muloqot uch yoshdan besh yoshgacha bo'lgan bolalarda namoyon bo'ladi. Mana markaziy mavqei kattalarning hurmatli munosabati zarurati bilan band bolaga. Bu bolaning kattalar bilan muloqot qilishiga olib keladi. haqida yangi, kerakli ma'lumotlarni o'rganadi, bilimlarni to'ldiradi dunyo, hodisalarni bog'lashni o'rganadi, hamma narsaning sababi borligini va Natijada u ijtimoiy sohaga qiziqadi. Muloqotning keyingi shakli - ekstrasiyuatsion-shaxsiy. U besh va olti yoshli bolalarda o'zini namoyon qiladi. Yetakchi motivlar muloqotning bu shakli bolalarni rag'batlantiradigan shaxsning motivlari bo'ladi kommunikatsiyalar. Bu shakl bolalar uchun katta ahamiyatga ega, chunki bilan uning yordamida ular odamlarni, o'zlarini bilishadi va dunyo bilan o'zaro aloqada bo'lishadi. Kattalar bola uchun nafaqat bilim manbai, balki ijtimoiy element sifatida bilishning o'zi ob'ekti bo'lib chiqadi o'zaro ta'sirlar. Bu erda u intilish uchun standartdir, Shuning uchun bolalar tushunish va empatiyaga muhtoj bu yosh bosqichida. Ijtimoiy o'zaro ta'sir aloqasiz mumkin emas va u, ichida o'z navbatida javobni ta'minlaydi. Ijtimoiy shovqin sodir bo'lishi uchun bir nechta sharoitlar.

Sotsiolog Pitrim Aleksandrovich Sorokin quyidagilarni aniqlaydi: 1) shaxslararo o'zaro ta'sir sub'ektlari bo'lishi kerak psixika va sezgi organlari, chunki ular nimani aniqlashga yordam beradi boshqa odamni imo-ishoralari, pozitsiyalari, yuz ifodalari orqali boshdan kechiradi vositalar va intonatsiya. 2) shaxslararo muloqotning bir ishtirokchisiga ehtiyoj boshqasi kabi o'zini ifodalashning bir xil belgilaridan foydalaning. Tug'ilganda, bola darhol boshqalar bilan munosabatlarga kiradi odamlar. Keyin ular chuqurlashadi va yanada murakkablashadi munosabatlar shakllari. Maktabgacha yoshdagi bola boshqa odamlar bilan muloqot qilishni o'rganadi. Bu uning o'zi va o'zi haqida fikrni shakllantirishiga olib keladi ehtiyojlar, imkoniyatlar. Bola qadrlashni o'rganadi ularning boshqa

odamlar bilan o'zaro munosabatlari natijalari, uni tashkil qilish . Agar biron sababga ko'ra u buni qila olmasa, ehtimol bola ko'proq o'ziga qaram bo'ladi, rad etilganini his qiladi, keyin unda shaxsiyat va xatti-harakatlarning buzilishi bo'ladi. Shunday qilib Shunday qilib, bu davrda ota va onaning roli katta rol o'ynaydi tarbiyachilar bilan birgalikda bolaning ijtimoiy o'zaro munosabatini tashkil qiladi. Ijtimoiy kompetentsiyani shakllantirish muhim va ularni o'zlashtirishning umumiy jarayonida bolalarni ijtimoiylashtirishning zarur bosqichi ijtimoiy hayot va ijtimoiy muloqot qobiliyatlari. Ya.L. Kolominskiyning ta'kidlashicha, maktabgacha yosh juda sezgir boshqa odamlarga nisbatan yaxshi his-tuyg'ularni shakllantirish, davomida bo'lgani uchun bolada tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlar yanada samarali rivojlanadi kabi shaxslararo idrok etish va tushunish mexanizmlari introspektsiya, sezgirlik, tan olish. Bu bolaning haqiqatiga olib keladi axloqiy fazilatlar shakllanadi: rahm-shafqat, kimgadir yordam berish istagi, qarindoshlari va do'stlarini qo'llab-quvvatlash, ularga yordam berish istagi. Shuningdek boshqalar bilan quvonchni baham ko'rish qobiliyati, odoblilik, halollik, adolat tuyg'usi qo'llab-quvvatlash va do'stona yordam, qobiliyat, zavq, to'g'rilik hissi, odob, halollik, va bundan tashqari, mustaqil ravishda harakat qilish qobiliyati uchun mas'ul bo'lgan mulk va dunyoni bilish . A. V. Zaporjets, E. O. Smirnova va M. I. Lisina fikricha ijtimoiy o'zaro ta'sir tug'iladi va eng intensiv rivojlanadi o'n bir bolaligida va uning muloqot qobiliyatlari faol shakllanadi maktabgacha yosh davrida bu yaqqol nomoyon bo'ladi . Ilmiy adabiyotlarda keng ko'lamli yo'nalishlar ko'rsatilgan bolalarning bir-biri bilan o'zaro munosabatlari muammolarini o'rganish borasida shulardan biri yo'nalishlar - bu bolaning tengdoshlari bilan munosabatlarini o'rganish M .I. Lisina tomonidan ishlab chiqilgan kommunikativ faoliyat kontseptsiyasi doirasida. Kontseptsiya ijtimoiy o'zaro ta'sirni ta'kidlaydi bolaning mutlaqo boshqa barcha faoliyati bilan o'zaro bog'liq va hayoti bilan ham. Kontseptsianing eksklyuzivligi bolaning o'zaro munosabatiga alohida e'tibor berishini uning rivojlanishining turli yosh bosqichlarida tengdoshlari. Bu ijtimoiy o'zaro ta'sir ko'p tuzilmali faoliyat bo'lib, uning tarkibiy qismlari maqsadlar, vazifalar, motivlar, ehtiyojlar va boshqalar. Tengdosh bilan ijtimoiy muloqotga bo'lgan ehtiyoj ifodalanadi maktabgacha yoshdagi bolaning o'zini o'zi bilish va o'zini o'zi qadrlash istagida o'zingizni tengdoshingiz bilan, teng huquqli sherik sifatida taqqoslash orqali. L. N. Galiguzovanning fikricha, muloqot qilish istagi va istagi tengdosh tomonidan hayotning uchinchi yilida bolalarda shakllanadi .

Bu quyidagi xususiyatlar bilan ifodalanadi:

- ob'ekt bilan bo'lgani kabi, tengdosh bilan o'zaro aloqaning yo'qligi, lekin sub'ekt sifatida unga nisbatan harakatlarning mavjudligi;
- faqat tegishli bo'lgan muayyan harakatlarning paydo bo'lishi tengdoshlarga nisbatan;
- boshqa bolalarga "o'zini ko'rsatish" istagini shakllantirish. Maktabgacha yoshdagi davrda ijtimoiy intilish tengdoshlar bilan muloqotni kuchaytirish davri sanaladi.

Bolalarni o'rganishning yana bir muhim yo'nalishi Ya.L. Kolominskiy, asarlarida bayon etilgan. A. D. Kosheleva, T. A. Repina, T. V. Senko va boshqalarning ham ilmiy izlanishlarida uchratish mumkin. Bu yo'nalish shaxslararo munosabatlarni o'rganish bilan bog'liq. Ushbu yondashuv doirasida sotsiometrik bolalar guruhida mavjud bo'lganlarni aniqlashga qaratilgan tadqiqotlar afzalliklar. Shunday qilib, katta maktabgacha ta'lim muassasasi tomonidan aniqlandi yoshga qarab, bolalar allaqachon ancha barqaror tizimni shakllantirmoqda shaxslararo munosabatlarni biladilar va shu bo'yicha intiladilar .

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy o'zaro ta'siri davomida bolalar beri, juda bevosita amalga oshiriladi ularning iboralarini qurish ko'pincha ma'lum bir shaxsni nazarda tutadi. Odatda bu odamlar bolaning qarindoshlari va do'stlaridir. Maktabgacha yoshdagi bolada ba'zi o'zgarishlar yuz beradi. Uning o'zaro ta'sir chegaralari kengaymoqda. Agar ilgari uning uchun mazmunli bo'lsa odamlar ota-onalar, bobo-buvilar, endi tengdoshlar edi bola uchun juda qimmatlidir. Bu qachonga olib keladi bola katta bo'ladi, tengdoshlar bilan o'zaro munosabat ajralmas bo'ladi hayotining bir qismi. Tengdoshlar bilan o'zaro munosabatlarni rivojlantirish uchun muhim sabab bola boshqa bolalar uning so'zlarini, xatti-harakatlarini va qanday baholaydilar harakatlar. Keyinchalik raqobat motivlari paydo bo'ladi. Har biriga bolaning boshqalardan yaxshiroq bo'lishi, intilishi muhim bo'ladi o'z-o'zini takomillashtirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy o'zaro ta'sirining xususiyati tengdoshlari bilan muloqot qilishdan sezilarli darajada farq qiladi. Ularning muloqoti g'alati bo'lishi mumkin, turli pozalar, qahqaha, chunki bolalar ko'pincha aniq kuzatmaydilar tengdoshlar bilan muloqot qilish qoidalari, ularga rioya qilish kerak oqsoqollar bilan muloqot. Tengdoshlar bilan muloqotda bola tez-tez namoyon bo'ladi fantaziya, ijodkorlik va boshqalar. Bolalar bir-biri bilan muloqot qilganda ko'pincha nizolar paydo bo'ladi, chunki bolalar ko'proq gapirishga intilishadi. Bunday kontaktlarda har bir bola ko'rsatadi tashabbus ko'pincha to'xtatib, boshqasini tinglamaydi. Biroq, tashabbus va bola kattalarning takliflarini qo'llab-quvvatlaydi, javob berishga intiladi unga berilgan savollar, kattalarning ko'rsatmalarini qiziqish bilan bajaring ularni tinglagandan keyin. Shaxslararo munosabatlar muammosi har yili tadqiqotchilarning e'tiborini tobora ko'proq jalb qilmoqda va mohiyatan odamlarning turli xil uyushmalarini o'rganadigan ijtimoiy psixologiyaning asosiy muammosidir. Makarenko va N.K. Krupskaya, bolalar bog'chasi guruhlarining ijtimoiy-psixologik tadqiqotlari 1930-yillarda E.A. Arkin va 1950-yillardan boshlab sovet psixologiyasida shaxslararo munosabatlar muammosiga bag'ishlangan ko'plab asarlar paydo bo'ldi. Ya.L. Kolominskiyning alohida asarlari., L.V. Artemova va boshqalarning asarlarida uchraydi.

Ma'lumki, maktabgacha yoshdagi bolaning tengdoshlari bilan muloqotga bo'lgan ehtiyoji juda aniq ifodalangan va agar u o'z qoniqishini topmasa, bu ijtimoiy rivojlanishning muqarrar kechikishiga olib keladi. Amerikalik psixolog T.Shibutani o'z asarlarida bu g'oyani rivojlantirar ekan, ota-onasi ularni tengdoshlari bilan o'ynashga to'sqinlik qiladigan bolalar ko'pincha hayotda munosabatlarda qiyinchiliklarga duch kelishlarini aytadi. U faqat "... tenglar guruhi bolani o'zaro harakatlarga o'rgatadi va xatolarni qattiq tuzatadi" deb yozgan. Mashhur o'qituvchining ta'rifiga ko'ra A.P. Usova, qo'shma o'yinlarda bola o'zining ijtimoiy sifatini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy tajribaga ega bo'ladi. Bolalar bog'chasi guruhidagi munosabatlar tizimini o'rganishda ular uchta turni aniqladilar, ularning har biri alohida ishlab chiqilgan usullar yordamida alohida o'rganildi. Shunday qilib, masalan, o'yin faoliyati sharoitida muloqotning xususiyatlarini, maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxslararo munosabatlari eng aniq namoyon bo'ladigan sohani o'rganishga katta e'tibor beriladi (T.V. Antonova, T.A.Repina va L.A.Royaklar asarlari).

Maxsus usullar maktabgacha yoshdagi bolalarning muloqot va shaxslararo munosabatlarining bir qator xususiyatlarini tavsiflovchi boy materialni olish imkonini berdi. T.A. Repina bolalar bog'chasining turli yoshdagi o'g'il bolalar va qizlar o'rtasidagi muloqotni o'rganishga alohida e'tibor berdi. L.A. Royak o'ziga xos muloqotda qiyinchiliklarga duch kelgan bolalarni o'rganishga bag'ishlangan, bu ko'pincha bunday bolalarni jamoadan ajratib qo'yishga olib keladi. T.V. Antonova muloqotning ayrim

xususiyatlarining namoyon bo'lishida yoshga bog'liq tendentsiyalarni o'rgandi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning qadriyat yo'nalishlarini o'rganish, ularning o'zaro baholash va o'z-o'zini baholash xususiyatlarini o'rganish Repina, Goryainova, Sterkina tadqiqotlarida amalga oshirildi. A.F. Goryainovanning tadqiqotida maxsus ishlab chiqilgan matematik usullardan foydalangan holda, o'rta va katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarda tengdoshlarni baholashda yakdillik darajasini, shuningdek, asosiy axloqiy tushunchalarni o'rgandi.

Hozirgi vaqtda maktabgacha ta'lim tizimi bolaga uning manfaatlari va huquqlarini tushunishi va hurmat qilishi kerak bo'lgan rivojlanayotgan shaxs sifatida yondashishga qaratilgan. Bolalar bilan o'quv-tarbiyaviy ishlar bolaga atrofdagi dunyoni o'zlashtirish uchun mustaqil harakatlar qilish imkoniyatini ochadigan shart-sharoitlarni ta'minlashga qaratilgan. Bunday yondashuv bilan bolalar va tengdoshlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar muammosi alohida ahamiyatga ega. Ilmiy adabiyotlarda bolalarning bir-biri bilan o'zaro munosabati muammosi bo'yicha keng ko'lamli tadqiqot yo'nalishlari mavjud. Lisina (Z.M.Boguslavskaya, L.N.Galiguzova, A.G.Ruzskaya, E.O.Smirnova, V.G.Utrobina va boshqalar). Ushbu kontseptsiyaga ko'ra, bolaning yaxlit amaliyotida muloqotning boshqa barcha faoliyat turlari va uning umumiy hayotiy faoliyati bilan chambarchas bog'liqligi mavjud. Ushbu yondashuvning o'ziga xos xususiyati rivojlanishning turli yosh bosqichlarida bolalar va tengdoshlar o'rtasidagi muloqotning mazmunli sifat xususiyatlariga urg'u berishdadir. Bu yerda muloqot o'ziga xos tarkibiy qismlarga (ehtiyojlar, motivlar, maqsadlar, vazifalar va boshqalar) ega bo'lgan murakkab faoliyat sifatida qaraladi. Tengdoshi bilan muloqot qilish zarurati maktabgacha tarbiyachining tengdoshi bilan teng huquqli sherik sifatida solishtirish orqali o'zini o'zi bilish va o'zini o'zi qadrlash istagida ifodalanadi. L.N.Galiguzovanning so'zlariga ko'ra, hayotning uchinchi yilida bolada tengdoshlari bilan muloqot qilish zarurati paydo bo'la boshlaydi, bu quyidagi ko'rsatkichlardan dalolat beradi: ob'ektga nisbatan tengdosh bilan harakatlarning yo'qolishi va unga nisbatan harakatlarning faqat sub'ektga nisbatan saqlanib qolishi; faqat tengdoshga tegishli bo'lgan sub'ektiv harakatlarning maxsus toifasini ajratish; tengdoshga "o'zini ko'rsatish" urinishlarining paydo bo'lishi; tengdoshlariga nisbatan sezgirlikni ko'rsatish. Maktabgacha yoshda tengdoshlar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyoj ortadi. Natijada, kattaroq maktabgacha yoshda, tengdosh kattalarga qaraganda ko'proq afzalroq sherik bo'ladi. Bolalar bo'yicha tadqiqotlarning yana bir muhim yo'nalishi Ya.L.ning asarlarida tasvirlangan Kolominskiy, A.D. Kosheleva, TA Repina, T.V. Senko va boshqalar shaxslararo munosabatlarni o'rganish bilan bog'liq. Ushbu yondashuv doirasida bolalar guruhida mavjud bo'lgan imtiyozlarni aniqlashga qaratilgan sotsiometrik tadqiqotlar ajratiladi. Bolalar bog'chasining katta yoshdagi guruhlarida nisbatan barqaror va tabaqalashtirilgan shaxslararo munosabatlar tizimi allaqachon mavjud ekanligi aniqlandi. Tadqiqot A.D. Kosheleva kattalarning guruhdagi bolalardan birini chaqirish haqidagi iltimosini bajaradigan kichik maktabgacha yoshdagi bolalarning xatti-harakatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Olingan ma'lumotlarni tahlil qilish muallifga bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning turli darajalarini aniqlashga imkon berdi: bolaning ismi bilan tengdoshiga murojaat qiladigan, unga tegadigan shaxsiy o'zaro ta'sir darajasi; bir vaqtning o'zida faol nutq va adekvat his-tuyg'ular kuzatiladi. Bunday vaziyatlarda tengdosh odatda adekvat munosabatda bo'ladi, lekin ba'zida darhol emas; nutqning o'zaro ta'siri darajasi - tengdoshga noaniq yondashuv va kattalarning iltimosiga nisbatan bir xil noaniq xabar mavjud. Boshqa bola bunday ta'sirga javob bermaydi, o'z ishini davom ettiradi; jismoniy yoki ob'ektiv harakat darajasi - tengdoshiga tegmasdan yaqinlashish, orqaga surish, o'yinchoqni tortib olish va

hokazo. Qoida tariqasida, tengdoshlar bolaning harakatlariga bo'ysunadilar, lekin unga yoki kattalarga nisbatan noroziligini bildiradilar; vazifani bajarmaslik darajasi (yoki uni almashtirish). Bola kattalarning iltimosini bajarishdan bosh tortadi yoki uni oxirigacha bajarmaydi. Shunday qilib, A.D. Kosheleva bolani tengdoshlariga oldindan yo'naltirish zarurati to'g'risida xulosa chiqaradi. Muallif bolalarning tengdoshlari bilan aloqa o'rnatolmasligining asosiy sababini ichki xatti-harakatlar rejasining rivojlanmaganligida ko'radi. Ya.L. Kolominskiy va B.P. Jiznevskiy bolalar konfliktlarini o'rganish muhimligini qayd etadi. Ular nafaqat bolalar hayotidagi salbiy hodisalar, balki umuman aqliy rivojlanishga va shaxsiyatning shakllanishiga hissa qo'shadigan maxsus, muhim aloqa holatlari sifatida qaraladi. Kattalar bolalardagi nizolarning mumkin bo'lgan sabablarini bilishi, ularning yoshiga qarab bolalarning xatti-harakatlarini oldindan bilishi va bolalarga ularda muloqot qilishning eng maqbul usullarini o'rgatishi kerakligi ta'kidlangan. Guruhda bolalar muloqotini o'rganishga bag'ishlangan sotsiometrik tadqiqotlarga yaqin bo'lgan bir qancha ishlar mavjud (L.V.Artemova, T.A.Repina, A.A.Royak, R.K.Tereshchuk va boshqalar). Bolalarning munosabatlari vaqt o'tishi bilan chastota, davomiylik va barqarorlik, aloqa intensivligi, birgalikdagi faoliyat bilan birlashtirilgan bolalar soni va boshqalar kabi parametrlarning o'zaro ta'sirida ifoda darajasiga qarab ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yoshi bilan maktabgacha yoshdagi bolalar va ularning tengdoshlari o'rtasidagi muloqot doirasi kengayadi, uning davomiyligi va intensivligi oshadi, mashhur va nomaqbul bolalar bolalarning haqiqiy o'zaro munosabatida ajralib turadi. Mualliflar, shuningdek, kattalar tomonidan tashkil etilgan qo'shma tadbirlar maktabgacha ta'lim guruhidagi bolalar o'rtasidagi ijobiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatadi. Tabiiy hayot sharoitida bolalarning o'zaro munosabatlarini mustaqil tartibga solish har doim ham kuzatilmaydi. Shunday qilib, ta'lim jarayonida bolaning tengdoshlari bilan o'zaro munosabati muammosi, bizning fikrimizcha, faqat maktab yoshidagi bolalarni o'rganish bilan cheklanib qolishi mumkin emas. Ma'lumki, bolalarning bir-biri bilan o'zaro munosabatiga qiziqish yosh maktabgacha yoshda paydo bo'ladi (L.N. Galiguzova, A.D. Kosheleva va boshqalar).

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Абрамова Г. С. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов. - 4-е изд., стереотип. - М.: Издательский центр "Академия", 2009.-672 с.
- 2.Богуславская З. М., Смирнова Е. О. Развивающие игры для детей младшего дошкольного возраста: Кн. для воспитателя дет. сада. - М.: Просвещение, 1991. - 207с.
- 3.Буре Р. С Трудовое воспитание детей дошкольного возраста в детском саду // Обучение и воспитание дошкольников в деятельности. - М., 1994.
- 4.Венгер Л.А., Мухина В.С. Психология: Учеб. пособие для учащихся педагогических Училищ.-М.: Просвещение, 1988. - 336с.
- 5.Воспитание дошкольника в семье: Вопросы теории и методики /под ред. Т. А.Марковой // М.: Просвещение, 1979. 240 с.
- 6.Воспитание дошкольника в труде. /Под ред. В. Г. Нечаевой. _ М. , 1980. - 208 с.
- 7.Выготский Л.С. Педагогическая психология. М.: Педагогика, 1991. С. 33-37
- 8.Дубина Л. Развитие у детей коммуникативных способностей. // Дошкольное воспитание, 2008, № 10, с. 26-36.

9.Дубина Л. Развитие у детей коммуникативных способностей. // Дошкольное воспитание, 2008, № 11, с. 3-10.

10.Запорожец А. В. Проблемы дошкольной игры и руководства ею в воспитательных целях // Игра и ее роль в развитии ребенка дошкольного возраста. - М, 1978.

11.Игра дошкольника / Под ред. С. Л. Новоселовой. - М., 2009.